

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
Навчально-науковий інститут історії, права та міжнародних відносин
Кафедра права та методики викладання правознавства

Директор інституту історії, права та міжнародних відносин
Ю.В. Подрез
«14» вересня 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ДЕРЖАВНЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Галузь знань 08 Право
Спеціальність 081 Право
Освітньо-професійна програма Право

Перший рівень вищої освіти

Мова навчання українська

Погоджено науково-методичною
комісією НН інституту історії, права
та міжнародних відносин
«14» вересня 2020 р.
Голова Моцак С.І. кандидат
педагогічних наук, доцент

Суми – 2020

Розробник:

Жильнікова Н.Д. – старший викладач кафедри права та методики викладання правознавства

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри права та методики викладання правознавства

Протокол № 2 від 14 вересня 2020 р.

Завідувач кафедри

кандидат педагогічних наук, доцент

О.М. Іваній

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 3	Ступінь вищої освіти – бакалавр	Обов’язкова
		Рік підготовки:
		2-й
Семестр		
3		
Лекції		
10 год.		
Практичні, семінарські		
16 год.		
Лабораторні		
0 год.		
Самостійна робота		
62 год.		
Консультації:		
2 год.		
Вид контролю: екзамен		
Загальна кількість годин – 90		

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Державне право зарубіжних країн» має фаховий характер. Підготовка за цією дисципліною повинна забезпечувати студентам належний рівень професійних знань, які можуть бути використані у практиці державотворення в нашій країні. Надбання цих знань об'єктивно можливе лише на ґрунті аналізу теорії і практики світового конституціоналізму.

Загальною метою викладання та вивчення навчальної дисципліни «Державне право зарубіжних країн» є формування систематизованих теоретичних та практичних знань про конституційно-правовий розвиток зарубіжних країн; вивчення державно - правової теорії та практики зарубіжних країн, які відрізняються за особливостями конституційно – правового регулювання, рівнем соціального, економічного розвитку, а також умінь розвивати конкретну тему, аналізувати і узагальнювати ключові аспекти, вирішувати конкретні ситуації у відповідності до положень законодавства зарубіжних країн.

Вивчення положень навчальної дисципліни сприяє студентам набуттю вміння аналізувати чинне конституційне законодавство зарубіжних країн і механізми його реалізації на сучасному етапі їх розвитку; визначати загальні принципи, загальні риси і відмінності державного права зарубіжних країн; проводити порівняльний аналіз національних особливостей щодо форм правління, державно-територіального устрою держави, взаємовідносин держави та суспільства, основних інститутів конституційного права.

Курс розрахований на студентів 2-го року підготовки денної форми навчання відповідного факультету напряму підготовки першого рівня вищої освіти – бакалавр.

На забезпечення досягнення означеної мети вивчення навчальної дисципліни та відповідно до змісту цієї програми, а також інших програмних документів навчально-методичного характеру, спрямовані навчально-освітні заходи, що пов'язані з проведенням лекційних, практичних (семінарських) занять та виконання студентами самостійної роботи, що в цілому передбачає донесення студентам науково-теоретичних і практичних знань з навчальної дисципліни, розвиток у студентів розумової діяльності й розширення їх світогляду тощо.

Під час навчального процесу й професійної підготовки фахівців відповідного напрямку передбачається застосування різних методів подання інформаційного матеріалу (в т. ч. у поєднанні із застосуванням схем, таблиць, новітніх технічних технологій тощо).

При викладанні курсу згідно з вимогами освітньо-професійної програми **ставляться наступні завдання:**

- ✓ формувати у студентів розуміння основних правових категорій, їх специфіки і ролі у зарубіжних країнах;
- ✓ характеризувати обсяг і зміст повноважень парламенту, глави держави, уряду та інших органів виконавчої влади, судів загальної та конституційної юрисдикції;
- ✓ характеризувати інститути місцевого управління та місцевого самоврядування у зарубіжних країнах;
- ✓ виявляти спільні риси і відмінності конституційного статусу державних і муніципальних органів у зарубіжних країнах, що закріплені в конституціях і законодавстві;
- ✓ аналізувати конституції зарубіжних країн для визначення конституційного статусу особи, відносин держави і особи, інститутів громадянського суспільства, парламентаризму, складових системи стримувань і противаг під час реалізації державної влади, світових стандартів демократії.
- ✓ враховувати особливості правового статусу людини і громадянина, форм безпосередньої демократії в зарубіжних країнах (референдуми, вибори, законодавчі ініціативи);
- ✓ набути вміння аналізувати практику застосування державного права і навичок роботи з нормативними актами зарубіжних країн.
- ✓ формувати у студентів високої правової культури і правосвідомості.

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **загальних компетентностей**:

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство.

ЗК 14. Цінування та повага різноманітності і мультикультурності.

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою спеціальних (**фахових**) **компетентностей** спеціальності:

СК 1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК 2. Знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів.

СК 3. Повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи.

СК 5. Здатність застосовувати знання засад і змісту інститутів міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.

СК 13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Значення вивчення державного права зарубіжних країн полягає в тому, що, маючи спеціалізований, політико-правовий характер, дана дисципліна є важливою передумовою не тільки юридичної, а й загальнотеоретичної підготовки студентів, розширення їх світоглядних уявлень. Це сприятиме політичному самопізнанню, розуміння місця і ролі нашої держави у світі, розв'язанню питань державотворення в нашій країні шляхом використання зарубіжного досвіду, який знайшов концентрований вираз у теорії і практиці правових, демократичних, соціальних країн і може сприйматися як своєрідне мірило для прогнозування конституційного розвитку України.

Державне право зарубіжних країн як наука тісно пов'язана з іншими юридичними науками та навчальними дисциплінами — загальнотеоретичними, історико-юридичними та галузевими. Теорія держави і права формулює найбільш загальні положення, на яких ґрунтується конституційно-правова теорія. Історія держави та права пропонує більш конкретну (історичну) інформацію і такого ж змісту узагальнення. Тісні зв'язки державного права з такими галузевими юридичними дисциплінами, як конституційне право України, адміністративне право, а також з міжнародним публічним правом.

Подібний зв'язок визначається специфікою предмету, оскільки використовуються понятійний апарат інших юридичних дисциплін. Глибоке засвоєння студентом матеріалу передбачає знання з історії виникнення і становлення зарубіжних державно-правових інститутів, політико-правових ідей та іншого матеріалу, що є предметом зазначених дисциплін. У зв'язку з цим значна увага приділена виникненню і розвитку вітчизняної науки конституційного права зарубіжних країн, її сучасному розвитку.

3. Результати навчання за дисципліною

Формулювання результатів навчання для обов'язкових дисциплін зорієнтовано та базується на результатах навчання, визначених відповідною освітньою програмою (програмних результатах навчання), спрямовано на їх деталізацію. Окремий акцент зміщено у площину визначення рівня сформованості результатів навчання, зокрема через його достатність для вирішення певного класу завдань професійної діяльності та/або подальшого навчання за освітньою програмою.

За результатами вивчення навчальної дисципліни за цією програмою суб'єкти повинні оволодіти необхідним рівнем **програмних компетентностей** (соціально-гуманітарна ерудованість, дослідницькі навички, комунікація, право розуміння та правозастосування, професійних (фахових), про що мова йшла вище.

Стосовно програмних результатів навчання, то такі визначаються наступним шляхом:

Соціально-гуманітарна ерудованість	ПРН 2.	Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання
	ПРН 4.	Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми
	ПРН 5.	Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю.
	ПРН 6.	Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему.
Дослідницькі навички	ПРН 8.	Використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин
Комунікація	ПРН 10.	Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, правильно вживаючи правничу термінологію.

	ПРН 12.	Доносити до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло.
	ПРН 13.	Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту.
Праворозуміння	ПРН 18.	Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи.
	ПРН 19.	Демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів і норм фундаментальних галузей права.
	ПРН 20.	Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.
Правозастосування	ПРН 21.	Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Оцінка рівня та якості знань студентів здійснюється у відповідності до методики рейтингової оцінки та полягає у здійсненні розрахунку суми балів за всіма видами практичних завдань та результатами самостійної роботи. Акумулявання (накопичення) балів здійснюється протягом семестру.

Під час складання екзамену здійснюється тиражування індивідуальних завдань згідно з кількістю студентів чи їх груп (за варіантами) шляхом змішування базових завдань, різноманітністю їх комбінування та варіювання.

Екзамен проводиться в усній або письмовій формі за умови попередньої підготовки студента.

Щодо системи розподілу балів, які отримують студенти та рейтингової системи, яка трансформується в національну шкалу та шкалу ECTS, то відповідні відомості наведені у цій програмі.

Шкала ECTS	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
A	Студент демонструє повні й міцні знання навчального матеріалу в обсязі, що відповідає робочій програмі дисципліни, правильно й обґрунтовано приймає необхідні рішення в різних нестандартних ситуаціях. Вміє реалізувати теоретичні положення дисципліни в практичних випадках, може аналізувати та співставляти дані об'єктів діяльності фахівця на основі набутих з даної та суміжних дисциплін знань та умінь. Знає сучасні технології та методи з даної дисципліни. За час навчання при проведенні практичних занять, при виконанні індивідуальних / контрольних завдань проявив вміння самостійно вирішувати поставлені завдання, активно включатись в дискусії, може відстоювати власну позицію в питаннях та рішеннях, що розглядаються. Студент розкриває питання, що стосується дисципліни яка вивчається, та не виходить за рамки об'єму матеріалу передбаченого робочою програмою; проявляє впевненість в тлумаченні теоретичних положень чи складних практичних завдань.
B	Студент демонструє гарні знання, добре володіє матеріалом, що відповідає робочій програмі дисципліни, робить на їх основі аналіз можливих ситуацій та вміє застосовувати теоретичні положення при вирішенні практичних задач, але допускає окремі неточності.

	Вміє самостійно виправляти допущені помилки, кількість яких є незначною. Знає сучасні технології та методи з даної дисципліни. За час навчання при проведенні практичних занять, при виконанні індивідуальних / контрольних завдань та поясненні прийнятих рішень, дає вичерпні пояснення.
С	Студент в загальному добре володіє матеріалом, знає основні положення матеріалу, що відповідають робочій програмі дисципліни, робить на їх основі аналіз можливих ситуацій та використовує для рішення характерних/типових практичних завдань на професійному рівні. Вміє пояснити основні положення виконаних завдань, та дати правильні відповіді про зміну результату при заданій зміні вихідних параметрів. Помилки у відповідях/ рішеннях/ розрахунках не є системними. Знає характеристики основних положень, що мають визначальне значення для практичних занять, при виконанні індивідуальних / контрольних завдань в межах дисципліни, що вивчається.
Д	Студент засвоїв основний теоретичний матеріал, передбачений робочою програмою дисципліни, та розуміє постанову стандартних практичних завдань, має пропозиції щодо напрямку їх вирішень. Розуміє основні положення, що є визначальними в курсі, може вирішувати подібні завдання тим, що розглядалися з викладачем, але допускає значну кількість неточностей і грубих помилок, які може усувати за допомогою викладача.
Е	Студент має певні знання, передбачені в робочій програмі дисципліни, володіє основними положеннями, що вивчаються на рівні, який визначається як мінімально допустимий. З використанням основних теоретичних положень, студент з труднощами пояснює правила вирішення практичних завдань дисципліни. Виконання практичних / контрольних та інших завдань роботи значно формалізовано: є відповідність алгоритму, але відсутнє глибоке розуміння роботи та взаємозв'язків з іншими дисциплінами.
Ф	Студент повністю не виконав вимог робочої програми навчальної дисципліни. Його знання на підсумкових етапах навчання є фрагментарними. Студент не допущений до здачі екзамену/заліку.
FX	Студент може відтворити окремі фрагменти з курсу. Незважаючи на те, що програму навчальної дисципліни студент виконав, працював він пасивно, його відповіді під час практичних робіт в більшості є невірними, необґрунтованими. Цілісність розуміння матеріалу з дисципліни у студента відсутня.

Розподіл балів

- до екзамену:

Поточне тестування, робота на практичних та самостійна робота	Екзамен	Сума
75	25	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену
90 – 100	A	відмінно
82 – 89	B	добре
74 – 81	C	
64 – 73	D	
60 – 63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Ідентифікація та облік знань студентів проводиться, як правило, під час практичних (семінарських) занять з конкретних тем, а також під час складання екзамену.

Облік успішності враховує як ступінь підготовленості до практичних (семінарських) занять (в рамках опрацювання студентом лекційного матеріалу, відповідних нормативно-правових та інших актів зарубіжних держав і літератури; виконання самостійної роботи студентом), так і активність студента під час обговорення питань, розв'язання різного роду правових завдань і тестів.

Формами контролю є: поточний, проміжний та семестровий (підсумковий).

Здійснення поточного контролю забезпечується під час проведення практичних (семінарських) занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента. Формами проведення поточного контролю є: усне експрес-опитування студентів; написання й перевірка доповідей та рефератів; виступ з доповідями та рефератами; підготовка презентацій та їх захист; написання статей наукового характеру; вирішення практичних завдань (у т.ч. ситуаційних), тестів тощо.

Проміжний контроль відбувається у вигляді контрольних робіт, що проводяться в письмовій формі та передбачають вирішення студентами контрольних завдань: надання відповідей на контрольні питання, вирішення (розв'язання) задач та тестів. Завдання для контрольних робіт добираються в межах програмного матеріалу, що складає зміст відповідного змістовного модулю, згідно з кількістю студентів чи їх груп (за варіантами) шляхом змішування базових завдань, різноманітністю їх комбінування та варіювання.

Семестровий (підсумковий) контроль відбувається у вигляді екзамену. При цьому враховуються результати оцінювання поточної роботи студентів.

Екзамен для студентів проводиться за екзаменаційними білетами, кожен з яких включає не менше трьох питань. Питання, що включаються до екзаменаційних білетів добираються в межах програмних питань, що складають зміст навчальної дисципліни.

Прозорість та відкритість окресленої системи контролю забезпечується шляхом попереднього ознайомлення студентів з цією системою.

Запроваджена у вищому навчальному закладі система контролю має на меті встановлення рівня, якості та змісту опанування студентом матеріалу навчальної дисципліни.

Зокрема, студент повинен:

- мати чітке загальне уявлення про теоретичні та практичні правові проблеми в рамках тематики дисципліни;
- знати базовий матеріал, що опановується під час лекційних та практичних (семінарських) занять, а також віднесений на самостійне опрацювання (самостійна робота);

- володіти навичками оперування базовим матеріалом та нормативно-правовими, літературними й іншими джерелами, а також уміннями їх використовувати в інших дисциплінах та на практиці;

- вміти аналізувати ситуації та проблеми, що виникають у правовій діяльності, та знаходити можливі правові шляхи їх вирішення.

Прозорість та відкритість окресленої системи контролю забезпечується шляхом попереднього ознайомлення студентів з цією системою.

Додатково засобами та методами оцінювання й демонстрування результатів навчання можуть бути: тести, проекти, реферати, есе, презентації результатів виконаних завдань, інші види індивідуальних/групових завдань тощо.

6. Програма навчальної дисципліни

Інформаційно-програмний зміст дисципліни «Державне право зарубіжних країн» має наступний вигляд:

Змістовний модуль 1

Загальна частина. Теоретичні основи державного права зарубіжних країн

Тема 1. Поняття, предмет, джерела та система державного права зарубіжних країн

Виникнення й еволюція державного права зарубіжних країн. Поняття державного права. Співвідношення термінів «конституційне» й «державне» право. Державне право як основна галузь права, як наука й навчальна дисципліна.

Предмет конституційно-правового регулювання й конституційно-правових відносин у зарубіжних країнах. Метод державного права зарубіжних країн. Система галузі державного права зарубіжних країн: принципи, норми, інститути, підгалузі. Конституційно - правові відносини та їх суб'єкти. Об'єкти конституційно-правових відносин.

Конституційно – правове регулювання: поняття, способи і форми. Джерела державного права зарубіжних країн. Конституція, конституційні, органічні та звичайні закони. Судові прецеденти й рішення органів конституційного нагляду. Конституційні звичаї. Нормативні акти голів держав та урядів. Акти, видані в порядку тлумачення законів. Парламентські регламенти. Доктринальні джерела. Співвідношення юридичної сили різних джерел державного права.

Основні тенденції розвитку державного права зарубіжних країн. Факти, що визначають розвиток конституційного права. Вплив міжнародної інтеграції й міжнародного права на політичні інститути й конституційні права підданих/громадян різних країн.

Державне право зарубіжних країн як наука. Формування державного права як самостійної галузі юридичної науки, її основні напрямки та тенденції розвитку. Предмет і методи вивчення.

Завдання навчальної дисципліни «Державне право зарубіжних країн». Побудова навчального курсу, його внутрішня структура.

Тема 2. Конституції зарубіжних країн

Поняття конституції та основні етапи конституційного розвитку сучасних держав. Характеристика етапів конституційного процесу. Співвідношення конституції і дійсності. Конституції юридичні та фактичні, фіктивні та реальні, демократичні та реакційні. Класифікація конституцій: за формою, за порядком їх прийняття, за способами внесення поправок та доповнень, за строками дії тощо.

Загальне та особливе в зарубіжних конституціях. Об'єкти конституційного регулювання, тенденція до розширення їх кола.

Зміст, форма й структура конституцій. Значення преамбул, перехідних, тимчасових та заключних положень. Мова та стиль конституцій.

Прийняття конституцій. Внесення змін до конституцій. Умови, за яких можливі відміни конституцій.

Правова охорона конституцій. Конституційне правосуддя: моделі, об'єкти, види (за часом здійснення, змістом, формою, щодо обов'язковості проведення).

Тема 3. Сучасні форми держави в зарубіжних країнах

Співвідношення сутності, змісту та форми держави. Різноманітність форм сучасних зарубіжних країн і їх причини. Поєднання принципів розподілу влад, верховенства парламенту, стримувань і противаг.

Характеристика абсолютних та конституційних (обмежених) монархій на прикладі конкретних держав. Виборна монархія. Теократична монархія.

Республіканська форма правління, поняття й основні види. Президентська республіка. Суперпрезидентська республіка. Монократична республіка. Парламентарна республіка. Напівпрезидентська (змішана, гібридна) республіка. Теократична республіка.

Поняття політичного режиму і його види. Фактори, що визначають установа політичного режиму і його еволюцію. Вплив політичного режиму на форму державного устрою. Демократичний режим і його ознаки. Різновиди демократичного державного режиму: режим ліберальної демократії та режим соціальної демократії. Різні форми обмеження демократії. Надзвичайне становище.

Поняття авторитарного політичного режиму і його різновиди. Тоталітарний державний режим. Воєнно-диктаторський режим. Монократичний режим. Клерикальний режим. Конституційно-авторитарний режим. Авторитарний режим особистої влади.

Поняття політико-територіального устрою і його значення для соціального управління. Фактори, що визначають політико-територіальний устрій.

Унітарна форма політико-територіального устрою. Централізована та відносно децентралізована унітарна держава. Децентралізована унітарна держава. Територіальна (обласна) автономія, її види: політична автономія, адміністративна автономія. Тенденція розвитку сучасного унітаризму.

Федеративна форма політико-територіального устрою. Поняття, ознаки, основні риси. Відмінність федерації від конфедерації. Правове становище суб'єктів федерації й федеральних територій. Проблема сецесії. Розподіл компетенції між загальнофедеральною владою й органами суб'єктів федерації. Виняткова компетенція союзу, сфера спільної (конкуруючої) компетенції союзу й суб'єктів федерації. Залишкові повноваження. Механізм контролю центральної влади над діяльністю органів суб'єктів федерації. Основні тенденції розвитку сучасної зарубіжної федерації.

Тема 4. Конституційні інститути безпосередньої демократії.

Демократія й вибори. Види виборів і їх конституційно-правове регулювання. Соціальна функція виборів. Періодичність виборів. Політичні партії й вибори.

Поняття виборчого права і його основні принципи. Виборче право в об'єктивному розумінні. Загальне виборче право. Активне та пасивне виборче право. Виборчі цензи. Обов'язковість голосування і його оцінка. Абсентеїзм, його причини й оцінка.

Принципи рівності у виборчому праві й способи його порушення: виборча геометрія (географія), «джеррімендерінг». Прямі та непрямі (багатоступеневі) вибори, їх оцінка. Таємне голосування: мета й способи.

Виборчий процес. Його основні стадії. Виборчі округи. Реєстрація виборців і складання списків. Порядок висунення кандидатів. Праймеріз. Роль політичних партій у виборчому процесі. Виборча застава (або виборчий заклад). Законодавство про виборчі затрати. Порядок голосування.

Виборча система (в широкому та вузькому розумінні).

Мажоритарна виборча система, її різновиди: абсолютної більшості, відносної більшості, кваліфікованої більшості (на прикладах конкретних держав). Оцінка системи.

Пропорційна виборча система. Корегування пропорційної виборчої системи: засоби визначення виборчого метра (квоти), метод дільників. Різні види обмеження принципу пропорційності: правило найбільшої пересічної, розподіл мандатів у середині списку (система вільних списків, система зв'язаних списків), преференційне голосування, панаширування, загороджувальний пункт, сполучення списків (блокування). Оцінка системи.

Напівпропорційна виборча система: система обмеженого вотуму, система єдиного голосу, що не передається, система кумулятивного вотуму.

Поєднання мажоритарної та пропорційної виборчих систем у зарубіжних країнах.

Референдум, його поняття й види: факультативний референдум, обов'язковий референдум. Конституційний референдум. Народне вето.

Соціальна функція референдуму. Конституційно-правове регулювання: ініціатива, призначення, агітаційна кампанія, голосування, визначення результатів. Практика референдумів у різних країнах і їх оцінка. Плебісцит.

Опитування громадської думки. Види опитувань, їх організація, вплив на політичне життя й законодавче регулювання.

Тема 5. Конституційні засади організації державної влади. Система органів вищої влади у зарубіжних країнах.

Складові елементи вищих органів влади, управління і конституційного нагляду. Основні риси й тенденції, притаманні цій системі.

Парламент. Поняття парламенту й парламентаризму. Фактори, які визначають юридичне та фактичне значення парламенту в механізмі державного управління суспільством.

Структура парламентів: однопалатні, двопалатні. Порядок їх формування й особливості правового статусу палат. Внутрішня структура палат парламенту. Посадові особи палат і їх правове становище (віце-президент, спікер, лорд-канцлер і т. ін.). Комітети та комісії палат, їх призначення й роль. Депутатські об'єднання, фракції, групи і т. ін.

Соціальний та партійний склад парламентів.

Компетенція парламентів і акти, які приймаються парламентом (закони, приватні та публічні біллі, резолюції, постанови, звернення і т. ін.). Способи обмеження компетенції парламенту.

Парламентські процедури. Законодавчий процес і його основні стадії. Бюджетний процес. Форми парламентського контролю за діяльністю уряду: вотум довіри та недовіри, конституційний вотум, резолюція осуду, інтерпеляція, комітети по розслідуванню, уповноважені з прав людини (омбудсмени). Судові процедури.

Правове становище депутата. Права та обов'язки депутата. Імунітет та індемнітет. Депутатські пільги та привілеї.

Глава держави. Соціальне призначення, політична роль глави держави в системі вищих органів держави. Одноосібний та колегіальний глава держави. Порядок заміщення посади глави держави. Юридичний та фактичний статус глави держави. Відповідальність глави держави (імпічмент).

Компетенція глави держави в залежності від форми правління й політичного режиму. Взаємовідносини глави держави з парламентом, урядом, державним апаратом. Повноваження глави держави у сфері вищого представництва в державі й поза нею. Повноваження у сфері особистого статусу громадян (підданих). Надзвичайні повноваження. Акти глави держави. Контрасигнатура актів глави держави (спікера). Апарат глави держави, його політична роль.

Уряд. Соціальне призначення й політична роль уряду. Місце уряду в системі вищих органів. Види урядів. Уряд і кабінет. Поняття державної адміністрації.

Порядок формування уряду в залежності від форми правління. Партійний та соціальний склад урядів. Голова уряду, його правове становище й політична роль.

Компетенція уряду. Взаємовідносини з парламентом і главою держави. Методи впливу уряду на законодавчу діяльність парламенту. Регламентна влада уряду. Делеговане законодавство, його сутність і види. Парламентська відповідальність уряду. Повноваження уряду у сфері зовнішньої політики. Надзвичайне повноваження.

Урядовий апарат, його функції й політична роль. Відомства та органи, які функціонують при уряді і його голові.

Тема 6. Муніципальні органи в зарубіжних країнах

Англосаксонська, континентальна, іберійська і радянські системи місцевого самоврядування, їх характеристика. Теорії місцевого самоврядування.

Поняття місцевого врядування та самоврядування, їх соціальне призначення й політична роль. Муніципалітети як органи місцевого самоврядування. Відповідність муніципальних органів адміністративно-територіальному поділу.

Вплив форми державного устрою на систему муніципальних органів.

Основні системи організації влади на місцях. Порядок організації й функції органів місцевого врядування та самоврядування. Особливості муніципальних виборів. Поєднання представницької та безпосередньої демократії.

Взаємовідносини органів місцевого врядування та самоврядування з центральною владою. Форми й способи контролю з боку центральної влади.

Особливості системи муніципальних органів у США, Франції, Великій Британії, Італії, Японії.

Тема 7. Конституційний контроль (огляд моделей)

Розмежування термінів «контроль» та «нагляд». Поняття контролю. Об'єкти конституційного контролю.

Поняття й становище інституту конституційного контролю. Конституційний контроль за часом використання, за правовими наслідками, за формою.

Органи конституційного контролю. Функції органів конституційного контролю. Моделі судового конституційного контролю. Американська (децентралізована) модель судового конституційного контролю. Здійснення конституційного контролю всіма судами загальної юрисдикції за умови американської моделі. Особливості децентралізованої моделі контролю в Швейцарії, Індії, Австралії.

Європейська (австрійська) модель конституційного контролю. Здійснення конституційного контролю спеціалізованим судом.

Форми конституційного контролю: попередній контроль та наступний контроль.

7. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Обсяг та зміст навчальної дисципліни «Державне право зарубіжних країн» залежить від профілю підготовки. У процесі та за результатами опанування матеріалу навчальної дисципліни студенти повинні ретельно розглянути та з'ясувати сутність, основні інститути державного права зарубіжних країн.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 3 кредити ECTS.

Назва теми	Кількість годин			
	усього	у тому числі		
		Л	С	С.Р.
1	2	3	4	5
Змістовний модуль 1 Загально-теоретичні основи державного права зарубіжних країн				
Тема 1. Поняття, предмет, джерела та система державного права зарубіжних країн	12	2	2	8
Тема 2. Конституції зарубіжних країн	12	2	2	8
Тема 3. Сучасні форми держави в зарубіжних країнах	14	2	2	10
Тема 4. Конституційні інститути безпосередньої демократії.	10	-	2	8
Змістовний модуль 2 Особливості конституційно-правової регламентації функціонування вищих органів державної влади та місцевого самоврядування				
Тема 5. Конституційні засади організації державної влади. Система органів вищої влади у зарубіжних країнах	18	2	4	12
Тема 6. Муніципальні органи в зарубіжних країнах	12	2	2	8
Тема 7. Конституційний контроль (огляд моделей)	10	-	2	8
Усього годин	88	10	16	62
Консультації	2			

Теми та план практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Поняття, предмет, джерела та система державного права зарубіжних країн	8
2	Тема 2. Конституції зарубіжних країн	8
3	Тема 3. Сучасні форми держави в зарубіжних країнах	10
4	Тема 4. Конституційні інститути безпосередньої демократії.	8
5	Тема 5. Конституційні засади організації державної влади. Система органів вищої влади у зарубіжних країнах	12

6	Тема 6. Муніципальні органи в зарубіжних країнах	8
7	Тема 7. Конституційний контроль (огляд моделей)	8
	Усього годин	62

Теми та план самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Поняття, предмет, джерела та система державного права зарубіжних країн	2
2	Тема 2. Конституції зарубіжних країн	2
3	Тема 3. Сучасні форми держави в зарубіжних країнах	2
4	Тема 4. Конституційні інститути безпосередньої демократії.	2
5	Тема 5. Конституційні засади організації державної влади. Система органів вищої влади у зарубіжних країнах	4
6	Тема 6. Муніципальні органи в зарубіжних країнах	2
7	Тема 7. Конституційний контроль (огляд моделей)	2
	Усього годин	16

8. Питання для підсумкового контролю

1. Поняття, предмет, метод державного права зарубіжних країн.
2. Загальна характеристика джерел державного права зарубіжних країн.
3. Наука державного права: основні напрямки та школи (США, Велика Британія, Франція, Німеччина, Італія).
4. Конституція як основне джерело державного права зарубіжних країн.
5. Порядок розробки, прийняття та змін конституцій у зарубіжних країнах, їх види.
6. Класифікація конституцій зарубіжних країн.
7. Поняття, ознаки та класифікація політичних режимів у зарубіжних країнах.
8. Демократичний режим: його ознаки та особливості у різноманітних зарубіжних країнах.
9. Основні ознаки та особливості авторитарного режиму в зарубіжних країнах.
10. Основні ознаки ангlosаксонської, континентальної, соціалістичної, мусульманської моделей судових систем.
11. Парламентська республіка та її особливості у зарубіжних країнах.
12. Президентська республіка та її особливості у зарубіжних країнах.
13. Змішана форма правління у зарубіжних країнах.
14. Унітарна форма державного устрою та її особливості у зарубіжних країнах.
15. Автономія в зарубіжних країнах (Данія, Італія, Іспанія, КНР).
16. Територіальний устрій держав (поняття та види).
17. Федералізм у зарубіжних країнах (поняття та принципи федеративного устрою).
18. Сутність виборів у зарубіжних країнах. Виборчі цензи.

19. Поняття та принципи виборчого права у зарубіжних країнах.
20. Виборчі системи у зарубіжних країнах (на прикладах країн на вибір студента).
21. Пропорційна виборча система (на прикладах зарубіжних країн).
22. Мажоритарна виборча система (на прикладах зарубіжних країн).
23. Форми прояву нерівності в виборчому праві зарубіжних країн.
24. Інститут референдуму у зарубіжних країнах.
25. Інститут народної законодавчої ініціативи (Австрія, Італія, Іспанія).
26. Формування урядів у зарубіжних країнах.
27. Уряд у зарубіжних країнах (компетенція, відповідальність).
28. Делеговане законодавство, його сутність і види.
29. Правове становище монарха у зарубіжних країнах.
30. Інститут глави держави в парламентських республіках.
31. Інститут глави держави в президентських республіках.
32. Порядок заміщення посади глави держави. Відповідальність глави держави (імпічмент).
33. Структура парламентів (посадові особи палат, комітети, комісії палат, депутатські об'єднання, фракції, групи, опозиція і т. ін.)
34. Компетенція парламентів і акти, які приймаються парламентом.
35. Особливості правового статусу палат парламенту (на прикладі країн).
36. Правове становище депутата парламенту.
37. Конституційні особливості парламентського імунітету.
38. Парламентський індемнітет у зарубіжних країнах.
39. Правовий статус омбудсмана в зарубіжних країнах.
40. Форми парламентського контролю за діяльністю уряду у зарубіжних країнах.
41. Поняття місцевого управління та самоврядування у зарубіжних країнах.
42. Форми контролю центральних органів за діяльністю органів місцевого самоврядування у зарубіжних країнах.
43. Англосаксонська, континентальна, іберійська і радянські системи місцевого самоврядування, їх характеристика.
44. Теорії місцевого самоврядування.
45. Порядок організації й функції органів місцевого врядування та самоврядування. Особливості муніципальних виборів.
46. Особливості системи муніципальних органів у США, Франції, Великій Британії, Італії, Японії (на вибір студента).
47. Конституційний контроль за часом використання, за правовими наслідками, за формою.
48. Американська (децентралізована) модель судового конституційного контролю.
49. Європейська (австрійська) модель конституційного контролю.
50. Форми конституційного контролю: попередній контроль та наступний контроль.

9. Рекомендовані джерела інформації

1. Бостан Л.М. Державне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / Ред. Ю.С. Шемшученко. – К.: Юр. думка, 2007, - 990 с.
3. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник.- Тернопіль: «Астон», 2003.- 432 с.
<https://studfile.net/preview/4532523/page:7/>
4. Гринюк Р.Ф., Захарченко М.А. Конституційне право зарубіжних країн : Навчальний посібник. – Видання друге, перероб. і допов. – К. : Істина, 2009. – 376 с.
5. Коломієць Ю.М. Державне право закордонних країн. Перша частина: Курс лекцій.-Х.: Вид-во ХНУВС, 2007,- 200 с.
6. Коломієць Ю.М. Інститут глави держави в системі вищих органів влади й управління зарубіжних країн. – Х.: Основа, Ун-т внутр. справ, 1998. – 246 с.
7. Коломієць Ю.М. Правовий статус монарха в державах Близького Сходу, Магрибу та Японії. – Х.: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2001. – 112 с.
8. Конституції зарубіжних країн: Навчальний посібник. / За заг. ред. В.О. Серьогіна. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. – 664 с.
9. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник/ За заг.ред. В.О. Ріяки.- К.: Юрінком Інтер, 2004. - 544 с.
- 10.Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів. – К.: Либідь, 2005. – 568 с.
- 11.Барабаш Б. А. Деякі особливості конституційно-правового регулювання взаємовідносин федерації та суб'єктів у США / Б. А. Барабаш // Форум права. - 2008. - № 1. - С. 28-33. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
- 12.Берназюк Я.О. Проблеми становлення та розвитку інституту президентства в Україні та зарубіжних країнах // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. - №6. – С. 13.
- 13.Валевський О. Світовий досвід бікамералізму в контексті ідеї створення двопалатного парламенту в реалізації конституційної реформи // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2008. - № 3. – С. 190 – 201.
- 14.Волощук О.Т. Проблема застосування зарубіжного досвіду організації інституту президента і реалізації принципу розподілу влади // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. - №3. – С.105.
- 15.Ворона П.В. Системи місцевих виборів в країнах Західної Європи / П. В. Ворона // Теоретичні та прикладні питання державотворення. - 2016. - Вип. 19. - С. 155-173. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2016_19_15.
- 16.Гамбург Л.С. Народний суверенітет у федеративній державі та проблема суверенності її суб'єктів [Електронний ресурс] / Л. С.

- Гамбург // Держава та регіони. Сер. : Право. - 2013. - № 1. - С. 5-10. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2013_1_3
17. Гамбург Л. С. Теоретичні питання децентралізації державної влади в системі публічної влади унітарної держави [Електронний ресурс] / Л. С. Гамбург // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. - 2014. - № 4(1). - С. 134-145. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2014_4\(1\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2014_4(1)_20)
18. Гамбург Л. С. Проблема суверенності суб'єктів федерації в зовнішньому суверенітеті федеративних держав: теоретичні аспекти [Електронний ресурс] / Л. С. Гамбург // Держава та регіони. Сер. : Право. - 2013. - № 3. - С. 4-9. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2013_3_3
19. Грובה В. П. Бікамералізм: досвід Республіки Польща / В. П. Грובה // Форум права. - 2010. - № 2. - С. 105-110 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010_2/10gvpdrp.pdf
20. Гузій А.А. Конституційний контроль в зарубіжних країнах / А. А. Гузій // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". - 2018. - № 8(2). - С. 12-15. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_8\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_8(2)_4)
21. Добош З. Конституційний контроль Верховного Суду США: види правотворчості [Електронний ресурс] / З. Добош // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. - 2019. - Вип. 22. - С. 34-40. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2019_22_7
22. Дородний П.Г. Правовий статус парламенту у державах з парламентською формою державного правління: питання теорії та практики. // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2009. - № 3. - С. 80 - 87.
23. Камінська Н. В. Проблеми міжнародно-правового статусу сучасних регіонів / Н. В. Камінська // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2011. - № 10. - С. 101-108. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_10_18.
24. Кармазіна К. Ю. Особливості джерел загального права / К. Ю. Кармазіна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. - 2013. - Вип. 5. - С. 13-17. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_5_5.
25. Кравцова З.С. Конституційні моделі закріплення права на сепаратію Ефіопії та Сент-Кітс і Невіс / З. С. Кравцова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2015. - Вип. 33(1). - С. 70-74. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_33\(1\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_33(1)_21).
26. Крутько А.Л. Поняття народної законодавчої ініціативи та її види / А. Л. Крутько // Проблеми законності. - 2015. - Вип. 130. - С. 44-52. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_130_8.
27. Купина Я.Ю. Право сепаратію в контексті суверенітету держави і суверенітету нації: теорія і практика / Я. Ю. Купина. // Вісник

- Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2003. - Вип. 22. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2003_22_48
28. Лотюк О.С. Перегляд та розгляд сучасних конституцій // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2007. - №6. - С.5.
29. Макарова З.С. Проблеми класифікації (типологізації) форми державного правління / З. С. Макарова // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2015. - № 1. - С. 67-72. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2015_1_12.
30. Макарова З. Вплив типології форми державного правління на статус глави уряду / З. Макарова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. - 2012. - Вип. 94. - С. 71-76. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2012_94_21.
31. Маркітантов В., Нечитайло В. Референдум як форма прямої демократії: зарубіжний і вітчизняний досвід / В. Маркітантов, В. Нечитайло // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. - 2015. - Вип. 27. - С. 69-74. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unir_2015_27_13.
32. Мідзяновська В. «Прецедент як джерело права у англосаксонській правовій системі»// Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2005. - № 12. - С.78
33. Михальченко М., Самчук З. Порівняльний аналіз європейських виборчих систем / М. Михальченко, З. Самчук // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. - 2010. - Вип. 6. - С. 267-286. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2010_6_33.
34. Наход М. А. Фактори та критерії розробки виборчих систем, їх значення для управління виборчим процесом / М. А. Наход // Актуальні проблеми державного управління. - 2011. - № 2. - С. 311-319. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2011_2_44.
35. Пілюк С.В. Сучасні моделі конституційного контролю / С. В. Пілюк // Форум права. - 2012. - № 3. - С. 550-557. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
36. Петрова К. Конституція США як «верховне право країни» / К. Петрова // Право США. - 2013. - № 1-2. - С. 122-131. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prccha_2013_1-2_10.
37. Плахтій Ю. В. Категорія "конфедерація" в теорії держави і права / Ю. В. Плахтій // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. - 2011. - Вип. 13. - С. 69-75. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2011_13_14.
38. Плахтій Ю. В. Проблема співвідношення правової природи конфедерації та федерації / Ю. В. Плахтій // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. - 2010. - Вип. 10. - С. 126-133. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2010_10_22.

- 39.Рибак Н.С. Застосування виборчої системи при проведенні місцевих виборів у розрізі конституційно-правового досвіду Європейського Союзу / Н. С. Рибак // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2011. - № 11. - С. 122-128. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_11_21.
- 40.Рибалко Т.Ф. Особливості правового закріплення виборчої системи Іспанії та її функціонування / Т. Ф. Рибалко // Молодий вчений. - 2018. - № 5(2). - С. 641-644. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5\(2\)_69](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5(2)_69).
- 41.Сівков І.В. Вербалізація концепту монархії в конституційних текстах країн арабського світу / І.В. Сівков // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр.- Київ. 2016. – Вип. 57. – С. 333-342.
- 42.Сухонос В.В. Вплив інституту глави держави на монархічну форму правління / В. В. Сухонос. // Часопис Національного університету "Острозька академія". Сер. : Право. - 2013. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2013_1_32.
- 43.Сухонос В. Влада глави держави в умовах республіки / В. Сухонос // Вісник Національної академії прокуратури України. - 2013. - № 2. - С. 45-49. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2013_2_10
- 44.Чередниченко К.Ю., Зайва Ю.Р. Особливості проведення референдуму за законодавством Швейцарії / К. Ю. Чередниченко, Ю. Р. Зайва // Молодий вчений. - 2018. - № 10(2). - С. 696-698. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10\(2\)_69](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10(2)_69).
- 45.Черінько І. П. Дуалістична монархія як різновид конституційно-монархічного політичного режиму (переважно на прикладі Королівства Тонга) / І. П. Черінько // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. - 2011. - Вип. 4. - С. 285-295. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2011_4_30.
- 46.Чернеженко О.М. Інструменти прямої демократії у Швейцарії / О. М. Чернеженко // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2011. - № 8-9. - С. 137-142. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_8-9_19.
- 47.Чернеженко О. М. Створення та еволюція автономних громад в Іспанії / О. М. Чернеженко // Публічне право. - 2018. - № 2. - С. 72-80. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2018_2_11.
- 48.Чернеженко О. М. Роль прямої демократії в суспільстві / О. М. Чернеженко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. - 2018. - Вип. 2. - С. 77-89. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2018_2_10.
- 49.Чернеженко О. М. Механізми фінансування регіонів та громад Бельгії / О. М. Чернеженко // Приватне та публічне право. - 2019. - № 1. - С. 23-26. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2019_1_7.
- 50.Чернеженко О. М. Місцеве самоврядування та управління в Німеччині / О. М. Чернеженко // Приватне та публічне право. - 2018. - № 2. - С. 31-35. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2018_2_9.

51. Чернеженко О. М. Територіальний устрій та регіональне управління Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії / О. М. Чернеженко // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2015. - № 3. - С. 101-112. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2015_3_24.
52. Чернеженко О. М. Конституційно-правова модель місцевого самоуправління Швеції / О. М. Чернеженко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. - 2014. - Вип. 3-4. - С. 62-69. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2014_3-4_10.
53. Юзова Д.В. Порівняльний аналіз стабільності та реальності конституцій різних країн // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2009. - № 5. – С. 41 – 49.